

Vidnosyny kraiu ta zakordonnoho uriadu ZUNR (hruden 1922 – berezen 1923 rr.) // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist / НАН України; Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. 2000. Vyp. 6. S. 194–201. 15. Fedorovych V. Ukraina i Liha Narodiv // Visti Kombatanta. 1988. Vyp. 5–6. S. 19–29. 16. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (dali – TsDIAL Ukrainy). F. 355. Op. 1. Spr. 50. 17. TsDIAL Ukrainy. F. 382. Op. 1. Spr. 9. 18. Shvahuliak M. Partiini podily i zahalnonatsionalni interesy. Problema politychnoi konsolidatsii ukrainskoho natsionalnoho rukhu Halychyny (1919 – 1939) // Suchasnist. 1994. Vyp. 2. S. 77–82. 19. Shynkarenko T. Ukrainske pytannia v Lizi Natsii // Visnyk Kyivskoho universytetu mizhnarodnykh vidnosyn. 1997. Vyp. 7. (Ch. 2.). S. 27–31. 20. Skhidna Halychyna v Yevropeiskii politytsi // Ukrainskyi vistnyk. 5 serpnia 1921. 21. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVOU). F. 3877. Op. 1. Spr. 19. 22. TsDAVOU. F. 311. Op. 11. Spr. 13. 23. Svoboda. 22 bereznia 1922. 24. Dilo. 30 chervnia 1923.

Oleh Finohenov

WESTERN UKRAINIAN LEAGUE OF NATIONS:

ORGANIZATIONAL STRUCTURE, SPHERE OF AUTHORITIES, ACTIVITY (1922–1923)

The diplomatic activities of the Western Ukrainian Society of the League of Nations (ZUTLN), initiated by the emigrant government of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR) in the early 1920s were analyzed. It was noted that the society in the 1922–1924ss acted in the international arena as a defender of the national-state interests of Galician Ukrainians and promoted the idea of restoring Ukrainian statehood after the end of the First World War. The effectiveness of the work of the governing bodies of ZUTLN, as well as the activities of its representatives in the Union of the League of Nations Societies (STLN) were characterized, with a particular focus on cooperation with political parties of Western Ukraine, which provided new material for the notes of protest, appeals to the governments and parliaments of the nations of the world. The causes for liquidation of the society were determined, as well as its influence on the deployment of socio-political processes in Galicia.

Key words: West Ukrainian Society of the League of Nations, League of Nations Society, diplomacy, West Ukrainian People's Republic, emigration government.

УДК 94(477) «1920/1939»

Віра Мельник, Роман Мельник, Ярослав Лисейко

ВИСВІТЛЕННЯ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ СТАРШИНСЬКОГО СКЛАДУ АРМІЇ У ТЕОРЕТИЧНІЙ ДУМЦІ 20–30 РР. ХХ СТ.

У статті розглянуто теоретичні проблеми, пов'язані із майбутнім збройним конфліктом та участі в ньому українського народу в науково-теоретичних і мемуарно-аналітичних працях військових дослідників міжвоєнної доби. Показано основні концептуальні підходи військових теоретиків щодо форм та методів підготовки офіцерських кадрів з урахуванням характеру майбутньої війни.

Ключові слова: військово-теоретична думка, військова доктрина, військова еміграція, УНР.

Тисячолітні історії держав свідчать про те, що їх існування залежало від наявності боєздатних збройних сил. Тому армія традиційно і цілком закономірно завжди займала найвищі становища і престиж серед державних інститутів. Водночас, історія війн вчить, що жодна армія, незалежно від рівня озброєння і вишколу, не може перемагати без досвідчених воєначальників і полководців. Її лице завжди визначають генералітет і офіцерський корпус. Минулі війни ХХ ст. ще раз довели: перемога або поразка визначаються не лише співвідношенням сил і реальністю планів, але й особою, котра очолювала війська.

Процес розбудови та реформування Збройних Сил України (далі – ЗСУ) на сучасному її розвитку закономірно викликає інтерес до вивчення вітчизняного історичного досвіду, пошуку нових аналогій, які можна було використати при вирішенні сучасних актуальних завдань, особового вишколу та виховання армійського особового складу. Безпосереднє відношення до з'ясування цього питання має період визвольних змагань 1917–1920 рр., в ході яких відродження національних Збройних Сил стало одним вирішальних чинників боротьби за відновлення державності України.

Глибоке та всебічне вивчення проблеми підготовки командного складу армії Української Народної Республіки (далі – УНР) у теоретичних розробках військової еміграції міжвоєнного періоду, нині має важливе наукове і суспільно-політичне значення бо сприяє об'єктивному висвітленню періоду формування ЗСУ, пов'язаного із відродженням національної військової традиції та українського військового будівництва, його місця та ролі у боротьбі українців за незалежність, дає можливість з'ясувати місце армії у системі багатопартійного суспільства, методи

та засоби, за допомогою яких можна виховувати ЗСУ в душі відданості державі, забезпечувати високий фаховий рівень їх підготовки.

Дослідження підготовки офіцерських кадрів у військово-теоретичних поглядах еміграції 20–30 рр. ХХ ст. – до теперішнього часу не було об'єктом наукових розробок вітчизняних істориків. Певною мірою розглядаючи проблеми національного військового будівництва, збройної боротьби за незалежність України, дослідники змушені були тільки побічно торкатися цього питання.

Особлива увага приділялася вихованню переконливої, але свідомої дисципліни українського вояка. Власне у 20–30 рр. ХХ ст. з'явилося чимало праць, які явною мірою показували організацію вишколу в українських військах. Найбільшої уваги цій проблемі приділено у працях вищих офіцерів української армії, які обіймали чільні командні посади і були причетні до розробки системи вишколу та основ національно-патріотичної роботи у війську, що відображають еволюцію поглядів на цю проблему висококваліфікованих командирів і начальників військових формувань молодшої української армії, цивільних фахівців і їх прагнення використовуючи набутий попередній досвід, закласти підвалини національної частини підготовки військових кадрів.

Важливі аспекти бойової підготовки військ, їх національно-патріотичного виховання розглядаються у працях Л. Дещинського, В. Голубка, Я. Тинченка, М. Литвина, К. Науменка О. Колянчука [1–5]. Вони, видали окремі дослідження, присвячені збройній боротьбі українського народу періоду визвольних змагань, але при цьому оминали проблему формування військової доктрини, складовою частиною якої було підготовка кваліфікованих військових кадрів, необхідних для тодішнього війська. Оскільки ця проблема у вітчизняній історіографії вивчена недостатньо, то її дослідження є актуальним і потребує ґрунтовного аналізу.

Проблема підготовки офіцерських кадрів гостро постала ще в період національно-визвольних змагань, коли новоутворена армія після тотальної українізації війська, розпочала свій поступ. З утворенням перших українських військових загонів і розпочався тривалий процес розвитку військової системи підготовки кваліфікованих національно свідомих старшин.

Офіцерський корпус, як окремий соціальний прошарок, завжди був стрижнем будь-якої армії. Це була група професіоналів військової справи. Українські офіцери періоду українських національно-визвольних змагань 1917–1920 рр., зазвичай, не мали спеціальної військової освіти і підготовки. Професіоналами вони стали під час збройної боротьби за незалежність своєї держави. Це Симон Петлюра – журналіст, Євген Коновалець, Роман Дашкевич – правники, Григорій Коссак – учитель, Юрій Тютюнник – агроном та ін. [6, с. 88].

Як зазначав професор Варшавського університету і директор Українського наукового інституту у Варшаві О. Лотоцький у доповіді «Державницький світогляд Симона Петлюри» стосовно головного отамана «Не був він військовим по фаху не студіював він по школах воєнної штуки. ... але він був єдиним поміж наших діячів, хто з самого початку російської революції зрозумів значення і потребу збройної сили для України в нових умовах її історичного життя» [7].

Незважаючи на це, національне виховання українського вояцтва у цей час мало надзвичайно важливе значення, тому що в його складі, особливо серед булавного старшинства, була значна кількість військовиків колишньої царської армії. Серед них були й такі, які погано володіли українською мовою, не мали стійких самостійницьких переконань, а то взагалі байдуже ставилися до розбудови Української армії. З. Стефанів відзначав, що «... старшин приймали тільки з передвоєнними кваліфікаціями. Через те до армії ввійшли старшини, хоч і фахово освідченні, але з національного огляду буржуї. Прийнято дуже багато старшин москалів, що взагалі вороже ставились до українства» [8, с. 226]. Розв'язати цю проблему можна було тільки наполегливою і продуманою виховною працею над прищепленням їм національно-державницьких переконань та відповідальності перед армією УНР після її інтернування [9]. Як вважають учасники національно-визвольної боротьби, система підготовки командного складу вимагала доопрацювання.

У еміграції розпочато розробку теоретичної концепції Української держави з поєднанням у ній національного і військового аспектів. Цим власне і займалися військовики, котрі в період свого інтернування, розпочали розробляти теоретичні плани і можливі шляхи впровадження їх у підготовку військових.

Значної уваги вимагала фахова освіта старшинського корпусу військ УНР, у зв'язку із тим, що зберігаючи у таборах штаби та управління, армія мала стати підґрунтям для майбутнього боротьби за незалежну Україну. Тому наявність у лавах Української армії значної кількості добре освіченого та національно свідомого старшинства мало першорядне значення [9]. Одночасно з цим значну увагу відводилося фаховій перепідготовці офіцерських кадрів. Проведена перевірка у таборах виявила, що значний відсоток старшин, командирів сотень, куренів, полків і бригад, які повністю виправдали себе на фронті, не мали належної як загальної, так і військової теоретичної підготовки. Армія і уряд УНР своє перебування в Польщі вважали тимчасовим і нетривалим. Готуючись до повернення в Україну та розгортання військових частин і з'єднань треба було мати в

розпорядженні значну кількість старшин усіх родів військ, а особливо штабних офіцерів. Їхніми зусиллями мала творитися нова армія.

Важливі кроки в цьому напрямку зроблено Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою, який вважав що домінуючою діяльністю усіх виховних вишкільних структур мала стати українська військова доктрина «... виховання армії, нашої в душі нашої державної концепції розрахованої на мирний час» пропонував згуртувати досвідчених військовиків, науковців і письменників, розпочати налагодження видання «військово-наукової і військово-популярної літератури ... для належного виховання нашого козацького а особливо підстаршинського складу». Головний отаман вважав, що ідеал національного будівництва повинен полягати в тому, «щоб дати пересічному військовому (як старшині, так і грамотному козакові) все те, за допомогою чого він міг би задовольнити жагу воєнного знання, що потрібна йому для опанування мистецтва бути вояком – бійцем» [10, с. 139]. Для того потрібно було дбати про розвиток національної військової науки, зокрема підготовку військової літератури. На думку С. Петлюри, військово-історичні праці мали прищеплювати особовому складу армії УНР «любов до батьківщини, повагу до військової честі, почуття патріотизму національної поваги і відданості, та національно – державної дисципліни» [11, с. 513].

Український офіцер, на думку С. Петлюри, щоб стати професіоналом, зобов'язаний постійно стежити за новітніми надбаннями світової науки зокрема військової літератури. Як одне із найважливіших завдань української військової літератури, у тому числі й емігрантських істориків і дослідників Української революції, С. Петлюра визначав «питання вироблення військових чеснот у народі от як мужність, хоробрість завзяття, витривалість, почуття національної честі і самопожертви». У 1920 р. з метою підготовки офіцерів Генерального штабу; у зв'язку відсутності умов для їх навчання у вищих військових закладах України, він видає наказ про відкриття прискорених курсів вишколу офіцерів Генерального штабу для оперативної роботи, а також про відрядження за кордон найздібніших офіцерів: «Для академічного вишколу треба вибрати певну кількість старшин і послати їх за кордон до військової академії. Послати необхідно до одної держави, в якій академічна військова справа поставлена на найкращий ступінь, для того щоб виробити в армії одноцільність поглядів, так мовити і пересадити школу з даної держави на український ґрунт» [12, с. 3].

С. Петлюра найавторитетнішим закладом вважав академії генеральних штабів Франції, Польщі та Румунії, тобто, держав, військова доктрина і структура збройних сил яких найбільше відповідала військовій доктрині УНР [10, с. 139]. Особливі вимоги ставилися до тих військових які мали б скеровуватися на навчання. «Ці особи мають мати закінчений повний курс військової школи, мусять бути всебічно бездоганними, здібними до систематичної праці. Їх необхідно зобов'язати підпискою певних умов: як от відслужити певний термін обов'язкової служби за роки навчання, ... обробити і перекласти на українську мову ті матеріали які будуть викладатися в академіях. Усякий поділ цієї надзвичайно важливої праці з часом дасть потрібне число підручників для вживання їх у військових школах, на старшинських курсах» [12, с. 3].

Генерали О. Удовиченко, В. Петрів та підполковник В. Прохода підсумовуючи перше зіткнення Центральної Ради із більшовицькою Росією та проаналізувавши причини поразки оборони Києва, дійшли такого висновку, що «... бракувало не стільки збройної сили, скільки найголовнішого так важливого для збройної боротьби – керування» [13, с. 43]. Такої ж думки дотримувався полковник С. Коновалець і водночас зазначав, що однією із причин поразки визвольних змагань 1917–1920 рр. була відсутність вишколених старшин, а особливо командирів і старшин генеральної булави.

В. Петрів на цю проблему мав власний погляд, він вважав що із військовою справою мав бути ознайомлений кожен свідомий громадянин своєї держави, для того, щоб у разі потреби стати до зброї, «... піти в реєстрову старшину чи під старшину повинні: а) мати всі громадянські права, чи то середню освіту; б) бути приписаним до якоїсь паланки; в) пройти козачий скорочений вишкіл у частинах козачих чи гритьби (дрібні війська в державних центрах та на кордоні, які існують лише під час війни) відповідно до роду зброї; г) закінчити фахову старшинську чи підстаршинську школу» [14, с. 112].

Поряд з цим генерал В. Петрів, котрий давно плекав ідею створення української військової академії, вважав, що на даний час найкраще буде здійснювати підготовку військових кадрів на спеціальних факультетах при університетах, що усупільнювало б військові знання. Він зазначав, що «... першою вимогою для вишколу демократичної старшини є його усупільнення: не мусить бути окремих кадетських корпусів, а середню освіту майбутній старшина мусить побирати в загальній єдиній школі, а спеціальні військові знання в фаховому факультеті університету, в якому загальноосвітні науки всім викладатимуть професори університету, а спеціальні професори військового факультету» [15, с. 58]. Курс навчання мав становити шість місяців, за цей час слухачам надавалися мінімальні теоретичні та практичні знання, необхідні штабним старшинам. В. Петрів визнавав, що «для тих велетенських завдань. Які будуть у штабі, що відбудовуватимуть

армію великої незалежної України, таких знань замало, і ми знову примушені закликати чужих фахівців, вартість яких вже нам відома по досвіду нашої боротьби» [16, с. 4] Ось чому він, коли вже навіть і не був начальником Генерального штабу УНР, ставив питання про необхідність «... підготувати більше ґрунтовно майбутніх старшин Українського Генштабу, вможлививши їм закінчення вищих військових шкіл за кордоном» [16, с.4].

Для повноцінного функціонування згаданих курсів необхідно було мати відповідні програми з історії військового мистецтва, які теоретик особисто готував, перебуваючи на чужині. Користуючись з інертності багатьох фахівців, які перебували у таборах інтернованих, В. Петрів почав «читати на штабових курсах лекції аж по трьох галузях знань, а саме: військовій адміністрації (будова і комплектування армії, проходження в ній служби, підготовка старшинського та підстаршинського складу, закони, які нормують життя армії, взаємовідношення козаків і старшин, взаємини армії і населення), історію військової штуки, де все це можливо підтвердити прикладами і наслідками тих чи інших помилок і забобонів під час боїв і тактику техніки...» [16, с. 5].

Значний практичний досвід військовика та глибокі знання давали можливість В. Петріву розпочати підготовку широкомасштабної праці із теорії оборони нації. У тезах майбутніх викладів він накреслив основні аспекти, на які мав звертати увагу кожен військовик, котрий цікавиться історією своєї державності. Так, у розробленій програмі військової історії України до лекцій для слухачів Українського інституту громадознавства у Празі, В. Петрів пояснював значення курсу для студентів високого педагогічного інституту так: «а) Історія кожного народу є в великій частині історія його збройних змагань. б) Справжні та модерні армії є озброєний нарід. в) Лише той нарід може перенести завойовничі інстинкти сусідів, який буде мати армію, пересякнуту почуттям національної гідності, спорідненості з головною масою населення та розуміння свого національного обов'язку. г) Армія такого типу не може бути вихована в казармах, а лише в народних школах. д) Щоби виховати таку армію, учительство мусить добре знати військову старовину свого народу та його військову традицію, яка у кожного народу є відрубна і майнування якої від чужинців є шкідливою» [17, с. 17].

Проти відкриття військових курсів при університетах, категорично виступав підполковник В. Євтимовичи, аргументуючи це тим, що така система призведе до мілітаризації інтелігенції а це в свою чергу, «... автоматично воєнні знання давало елементам анархічним, проти державницьким, і тільки збільшувало їхню деструктивну силу» [18, с. 24]. У своїй статті «Про вищу військову освіту» , підполковник стверджував, що простіше, доцільніше, економніше в часі і матеріальних засобах, а головне безпечніше, буде виховувати для армії висококваліфікованих фахівців у спеціальних вищих школах військових, до яких вступатимуть «... люде з покликанням й після належного добору по конкурсу найкращих – вступлять люде, виховані в дусі військовості, призначені до праці у війську та в умовах військового життя» [18, с. 24].

Для здобуття і закріплення державності необхідно треба мати збройну силу, відповідно підготовлені кадри: підстаршин, молодих старшин, старшин генеральної булави. Це кадри, необхідні для створення бойової армії, свідомої визначеного завдання, покладеного на неї українською нацією [19, с. 8].

М. Омелянович-Павленко, перебуваючи в еміграції у Бельгії, пропонував однодумцям, котрі перебували на чужинні, розробити систему підготовки для старшинського вишколу поточного навчання, який міг би стати першим кроком до створення Української центральної школи військової освіти, до складу якої увійшли б «... наші військові фахівці які перебрали на себе навчання поодиноких галузей військової науки» . На його думку лише: «...через правильне військове вишколення можуть бути створені кадри майбутньої боєздатної української армії готової на героїчні чини» [20, с. 4].

Значної уваги при творенні системи підготовки офіцерських кадрів М. Омелянович-Павленко відводив військовим статутам – «... статут внутрішній дисциплінарний залоговий та проходження служби, будуть основним предметом» . Окрім цих основних і обов'язкових форм викладу повинно було встановлюватися і такі як: «... індивідуальне озброєння, теренознавство, елементарний муштровий вишкіл, фізична культура, загальні науки для поширення кругозору, основи військової педагогіки, військова історія» [20, с. 4–5]. При тому, він визначав певні рівні підготовки, які мали пройти військовослужбовці, вивчаючи курси вишколу старшини. Поділивши весь курс на три етапи, так звані «кляси» , М. Омелянович-Павленко визначав що потрібно вивчати в тому чи іншому «клясі» . Так, на першому етапі вишколу основна увага зверталася на «програму першої кляси, а в другій на вишкіл підстаршин спеціаліста першого роду зброї» . Весь вишкіл, за словами теоретика, має проходити під знаком: «... вироблення з учня вояка типу начальника. Який не боявся би ставити в масштабі ближнього бою та бойової служби і проводити прийняте рішення в життя на власну відповідальність» [20, с. 4–5].

Генерал наголошував на тому, що, навчаючи старшину, потрібно його виховувати, дисциплінувати, розвивати вольові інстинкти, розум, здібності. При вишколі, він зазначав, потрібно використовувати сильніших і здібніших, потрібно осмислювати кожен рух у свідомості учнів. У цілому вишкіл має прагнути до двох етапів: «...перший – опанування зброєю та всіма технічними приладами, а потім рішуче у своїх ділянках вишколу (і теоретично і практично) – рішення завдань» [21, с.19].

М. Омелянович-Павленко усвідомлював те, що підготовку за браком часу потрібно проводити у пришвидшених темпах, тому пропонував прискіпливо ставитись до підбору слухачів вишколу «Шлях до успіху за браком часу треба покласти в доброму підборі шукачів вишколу та в особливо уважному підборі командного складу вишколів» [20, с. 5]. Цілком зрозуміло, що ця система вишколу була лише основою у системі підготовки, але вона показувала можливий порядок і принцип творення закладі військової освіти. Генерал наголошував на тому, що цей вишкіл є лише основою, що підстаршина остаточно сформується лише упродовж служби та проходження повторних додаткових курсів.

Не менш важливими є твердження Є. Коновалеця, який значну увагу приділяв фаховому вишколу старшин генеральної булави, на котрих покладалася відповідальність і надія перед українським народом. Перебуваючи в еміграції, він намагався розробити чіткий план системи підготовки старшин армії УНР. На його думку, найкращим вирішенням проблеми, буде здійснювати підготовку старшин вищого командування за кордоном, на «американській засаді позашкільної освіти» [22, с. 261]. Ефективність такої самоосвіти він визначав тим, що при такій системі не потрібно збирати усіх фахових учителів військової справи на одній місцевості, оскільки вони зможуть працювати на місці свого перебування, але при цьому Є. Коновалець наголошував на тому, що в одній із держав, де проводитиметься підготовка, має бути створений адміністративний апарат. Така підготовка могла проводитися шляхом вишкільних гуртків, «... влучний підбір членів є основою організації та першою запорукою успішної праці» [23, с. 5].

Поділяючи думку Є. Коновальця, сотник А. Фовицький у статті «До питання військового вишколу», опублікованій у журналі «Розбудова нації» у 1928 р. доповнював, що на даний час найкраще здійснювати підготовку генштабовців шляхом «... поступлення до чужих армій» [24, с. 436]

Поряд із теоретичними розробками вироблення єдиної системи військової освіти у міжвоєнний період, інтернованими військовиками, були здійснені вдалі спроби впровадження їх вжиття [9]. Зокрема, у Каліші відбувався перевишкіл старшин на чотиримісячних загальновійськових курсах, які у 1921 р. закінчили 385 старшин, підстаршин та військових урядовців [9]. Одночасно значна увага відводилася фаховій перепідготовці офіцерських кадрів. У лютому 1921 р. в Тарнові Вища Військова Рада під керівництвом генерал-полковника М. Юнаківа запропонувала вести одночасно зі старшинськими школами у Каліші вищі військові курси для майбутніх слухачів Української Військової Академії. Керувати роботою курсів доручено одному із досвідчених військових фахівців генерал-поручникові С. Дядюші. Ухвалено на потреби курсів використовувати частину вишкільної бази освітніх установ у Каліші. Незалежно від того, що слухачі курсів не мали підручників і змушені були працювати у складних умовах табірної життя, випускні іспити в травні 1922 р. показали високий рівень знань усіх тридцяти п'яти перших випускників, а п'ятнадцяти із них комісія запропонувала подальше навчання у вищій воєнній школі у Варшаві [9]. У цих умовах командування армії УНР вирішило продовжувати навчальний процес штабних офіцерів, надавши їм вищий ранг. У другій половині 1922 р. курси перейменовано на академічні курси при Генеральному штабі армії УНР, фактично перетворено їх на перший ступінь Української Воєнної Академії [9].

Окрім того, проведено докорінні зміни у рівнях та методах навчання та підборі нових викладацьких кадрів. Між іншим, до програми введено інженерну справу, організацію технічних військ, історію воєнного мистецтва, воєнну історію, тактику різних родів військ, дві іноземні мови, значення розвідки і контррозвідки, історію визвольної боротьби українського народу. Одночасно до складу викладацьких кадрів введено низку генералів: М. Юнакова, М. Омелянович-Павленка, М. Капустянського, М. Безручка, В. Змієнка, С. Кульжинського, О. Пороховщикова, В. Петріва, Г. Янушевського, М. Янчевського, В. Ольшевського, О. Козьму, П. Шандрука та освітніх діячів В. Прокоповича, В. Біднова, І. Огієнка, І. Зубенка [9].

Отже, досвід національно військового будівництва 1917–1920 рр з усією очевидністю підтвердив те, що ключовим чинником, який забезпечував повноцінне функціонування національних Збройних сил, є ставлення до фахової підготовки офіцерських кадрів і водночас виховання їх в душі патріотизму та відданості державницькій ідеї. Військово-теоретичні розробки української еміграції міжвоєнного періоду поєднувалися із державницькими концепціями будівництва незалежної України. Розуміючи те, що здобуття самостійності держави на той час,

можливе лише збройним шляхом, інтерновані армії розпочали клопітку і водночас дуже важливу роботу з теоретичної розробки системи підготовки старшинського складу. В цілому в міжвоєнний період розроблено низку теоретичних шляхів формування єдиної системи військової освіти, яка в майбутньому буде врахована при творенні ЗСУ.

Список використаних джерел

1. Дещинський Л. Є. З історії створення Збройних сил Української Народної Республіки (березень 1917 – березень 1918) // *Держава та армія*. 1998. № 344. С. 3–13.
2. Голубко В. *Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу*. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
3. Тинченко Я. *Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921)*. Наукове видання. Київ: Темпора, 2007. 536 с.
4. Литвин М. Науменко К. *Збройні сили України першої половини ХХ ст. генерали і адмірали*. Львів: Сага, 2007. 239 с.
5. Колянчук О. *Українська військова еміграція у Польщі 1920–1930*. Львів, 2000. 274 с.
6. Шашкевич Л. *Формування Українських військових шкіл в період національної революції в Україні* // *Вісник держава та армія*. Львів 2009 С.88.
7. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів*. Ф. 580. Оп. 1. Спр. 196.
8. *Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХст.)* / під ред. І. Крип'якевича, Б. Гнатевича, З. Стефаніва. Львів 1936. С.226–229
9. Колянчук О. Симон Петлюра і українсько-польські відносини – армія УНР у польських таборах (1920–1924 рр.). URL: https://www.national.org.ua/library/armija_unr.html (дата звернення: 01.09.2018).
10. Голубко В. *Питання військової доктрини УНР у практичній діяльності та теоретичній спадщині С.Петлюри* // *Ефективність державного управління*. Львів 2002. Вип. 1–2. С. 139.
11. Петлюра С. *Статті, листи, документи*. Т. III. К., 1999. С. 513.
12. Гошківський Я. *Чи не пора*. Варшава 1920. С. 3.
13. Прохода В. *Вождь та військо* // *Збірник пам'яті Симона Петлюри*. Прага 1930. С. 43.
14. Петрів В. *Можливий впоряд українського війська* // *Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини*. Упорядник В. Сергійчук. Київ, 2002 С. 112.
15. *Старшинський склад української демократичної армії* / Всеволод Петрів. *Військово-історичні праці. Листи* / Упорядник В. Сергійчук. Київ, 2004. С. 627.
16. *Сергійчук В. Багнетом і пером у боротьбі за українську державу* / Всеволод Петрів. *Військово-історичні праці. Листи*. Київ, 2004. С. 627.
17. *Програма вступної лекції по військовій історії України* / Всеволод Петрів *Військово-історичні праці. Листи*. Упорядник В. Сергійчук. Київ, 2004. С. 627.
18. *Евтимович В. Про вищу військову освіту* // *Запорожець*. Париж. 1938.
19. Цапка І. *Військовий вишкіл* // *Вояк*. 1935. С. 8.
20. *Омельянович-Павленко М. Демократизація Воєнної науки, як вислід технічних удосконалень масових армій* // *Вояк*. 1935. С.4–5.
21. *Ген. М. Омельянович-Павленко. Нотатки в справі під старшинського питання* // *Запорожець*. Париж. 1938. С.19.
22. *Коновалець С. Військовий вишкіл* // *Розбудова нації*. Липень-серпень. Прага. 1928. Ч. 7–8. С. 261–265.
23. *Б. Л. Організація та праця гуртків військового спрямування* // *Військовий вісник*. Ч. 2. гр. 1927. С.5–7
24. *Фовицький А. До питання військового вишколу* // *Розбудова нації*. 1928. С. 436–437.

References

1. Deshchynskyi L.Ie. Z istorii stvorennia Zbroinykh syl Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (berezen 1917- berezen 1918) [From the history of the creation of the Armed Forces of the Ukrainian People's Republic (March 1917 - March 1918)]. *Visnyk Derzhavnoho universytetu «Lvivska politekhnika «. Derzhava ta armiiia*. 1998. № 344. S.3–13.
2. Holubko V. *Armiiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky 1917–1918. Utvorennia ta borotba za derzhavu* [Army of the Ukrainian People's Republic 1917-1918. Formation and struggle for the state]. Lviv: Kalvariia, 1997. 288 s.
3. Tynchenko Ya. *Ofitcerskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921)*. *Naukove vydannia* [Officers Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917-1921). Scientific publication]. Kyiv: Tempora, 2007. 536 s.
4. Lytvyn M. Naumenko K. *Zbroini syly Ukrainy pershoi polovyny XX st. heneraly i admiraly* [Armed Forces of Ukraine in the first half of the twentieth century. generals and admirals]. Lviv: Saha, 2007. 239 s.
5. Kolianchuk O. *Ukrainska viiskova emihratsiia u Polshchi 1920–1930* [Ukrainian military emigration in Poland 1920–1930]. Lviv, 2000. 274 s.
6. Shashkevych L. *Formuvannia Ukrainskykh viiskovykh shkil v period natsionalnoi revoliutsii v Ukraini* [Formation of Ukrainian Military Schools during the National Revolution in Ukraine]. *Visnyk derzhava ta armiiia*. Lviv 2009 S.88.
7. *TsDIAL Ukrainy*. F. 580. Op. 1. Spr. 196.
8. *Istoriia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20-kh rokiv XX st.)* [History of the Ukrainian army (from the princely times to the 20-ies of the XX centuries)] / pid red. I.Krypiakevycha, B.Hnatevycha, Z.Stefaniva. Lviv 1936. S.226–229
9. Kolianchuk O. Symon Petliura i ukrainsko-polski vidnosyny – armiiia UNR u polskykh taborakh (1920–1924 pp.) [Simon Petliura and Ukrainian-Polish relations - UNR army in Polish camps (1920–1924)]. URL: https://www.national.org.ua/library/armija_unr.html
10. Holubko V. *Pytannia viiskovoi doktryny UNR u praktychnii diialnosti ta teoretychnii spadshchyni S.Petliury* [Questions of the military doctrine of the UNR in the practical activity and the theoretical heritage of S. Petliura]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. Lviv 2002. Vyp. 1–2. S.139.
11. Petliura S. *Statti, lysty, dokumenty* [Articles, letters, documents]. T.III. K., 1999. S.513.
12. *Hoshkivskyi Ya. Chy ne pora* [It's not time]. Varshava, 1920. S.3.
13. *Prokhoda V. Vozhd ta viisko* [Leader and army]. *Zbirnyk pamiaty Symona Petliury*. Praha 1930. S.43.
14. *Petriv V. Mozhlyvyi vporiad ukrainskoho viiska* [Possible in the order of the Ukrainian army]. *Petriv Vsevolod Viiskovo-istorychni pratsi*. Spomyny. Uporiadnyk V. Serhiichuk. Kyiv, 2002 S.112.
15. *Starshynskyi sklad ukrainskoi demokratychnoi armii* [Petty officer composition of the Ukrainian Democratic Army]. *Vsevolod Petriv Viiskovo-istorychni pratsi*. Lysty. Uporiadnyk V.Serhiichuk. Kyiv, 2004. S. 627.
16. *Serhiichuk V. Bahnetom i perom u borotbi za ukrainsku derzhavu* [Bagnet and pen in the struggle for the Ukrainian state]. *Vsevolod Petriv Viiskovo-istorychni pratsi*. Lysty. Kyiv, 2004. S.627.
17. *Prohrama vstupnoi leksii po viiskovii istorii Ukrainy* [Program of the introductory lecture on military

history of Ukraine]. Vsevolod Petriv Viiskovo-istorychni pratsi. Lysty. Uporiadnyk V.Serhiichuk. Kyiv, 2004. S.627. 18. Evtymovych V. Pro vyshchu viiskovu osvitu [About Higher Military Education]. Zaporozhets. Paryzh. 1938. 19. Tsapko I. Viiskovy vyshkil [Military training]. Voiak. 1935. S. 8. 20. Omelianovych-Pavlenko M. Demokratyzatsiia Voiennoi nauky, yak vyslid tekhnichnykh udoskonalen masovykh armii [Democratization of Military Science, as the result of technical improvements in mass armies]. Voiak. 1935. S.4–5. 21. Hen. M. Omelianovych-Pavlenko. Notatky v spravi pid starshynskoho pytannia [Notes on the case under the Issuer's question]. Zaporozhets. Paryzh. 1938. S.19. 22. Konovalets Ye. Viiskovy vyshkil [Military training]. Rozbudova natsii. Lypen-serpen. Praha. 1928. Ch. 7–8. s.261–265. 23. B.L. Orhanizatsiia ta pratsia hurtkiv viiskovoho spriamuvannia [Organization and work of military circles]. Viiskovy visnyk. Ch. 2. hr. 1927. S.5–7 24. Fovytskyi A. Do pytannia viiskovoho vyshkolu [On the issue of military training]. Rozbudova natsii. 1928. S. 436–437.

Roman Melnyk, Vira Melnyk, Yaroslav Lyseyko

LAYING OF FORMS AND METHODS OF PREPARATION OF THE FORTUNE AGE OF THE ARMY IN THEORETICAL OPINION 20–30 PP. XX CENTURY

The article deals with theoretical problems connected with the future armed conflict and the participation of Ukrainian people in the scientific-theoretical and memoir-analytical works of military researchers of the interwar period. The basic conceptual approaches of military theoreticians concerning forms and methods of officer training, taking into account the nature of the future war, are shown.

Key words: military theoretical thought, military doctrine, military emigration, UNR.

УДК 94(477)

Леонід Кравчук

«НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ» ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ У ВЕРЕСНІ 1939–1941 РР.

У статті розкрито природу комуністичної ідеології, яка виражалася у запровадженні радянського способу життя шляхом радянізації на тимчасово окупованих територіях Західної України упродовж вересня 1939 – червня 1941 рр., тобто, напередодні німецько-радянського зіткнення. Так, трансформаційні процеси нової радянської влади проходили під пильним контролем і керівництвом партійних функціонерів на території Тернопільської області, мета яких була спрямована на включення території області у єдиний господарський комплекс УРСР у складі СРСР. Населення області позбавлялося приватної власності, права вільного вибору господарської діяльності, участі у політичних партіях та громадських організаціях, національно-культурного і духовного самовизначення. Такі дії радянської влади на окупованих територіях населення зустріло насторожено, а з часом почало чинити опір. Будучи готовим завчасно до спровокованого розвитку подій на території області, радянська влада запроваджує репресії проти корінного населення, грубо порушуючи демократичні права і свободи людини.

Ключові слова: Тернопільщина, комуністична ідеологія, промисловість, приватний сектор,

Першим кроком революційно-демократичних перетворень у промисловості було встановлення робітничого контролю над виробництвом з боку спеціально створених робітничих комітетів. Використовуючи високу суспільно-політичну та трудову активність робітників, зазначається у радянських дослідженнях, і спираючись на тимчасові органи народної влади, робітничі комітети організували збереження майна підприємств, встановлювали 8-годинний робочий день, забезпечували нормальну роботу трудових колективів, здійснювали контроль за виробництвом і рівнем заробітної плати, повертали на робочі місця робітників, звільнених раніше за політичну неблагонадійність. Власник і адміністрація підприємства не могли вирішувати жодного питання без участі представників робітничого комітету.

У ході експропріації промислових підприємств комітети розробляли порядок і пропозиції щодо конфіскації й націоналізації виробничих об'єктів, здійснювали облік і контроль над усім експропрійованим майном. Вони відіграли важливу роль у знешкодженні актів саботажу, диверсій та інших ворожих дій, які намагалися чинити колишні приватні власники та їх агентура. Для вирішення різноманітних, в тому числі соціально-побутових питань, при робітничих комітетах створювалися робітничі комісії. Згідно із Декларацією Народних Зборів Західної України, до весни 1940 р. тимчасові управління, а потім і місцеві ради експропріювали й націоналізували понад 2200 великих і середніх промислових об'єктів, 414 банків, 1500 дрібних кредитних установ [1, с. 310].

Заходи, що нібито здійснювалися з участю представників трудящих, були задумані, оформлені та спрямовувалися партійно-державним центром і мали за мету підпорядкувати